

*Jarosław Olejniczak*¹

*Dorota Bednarska-Olejniczak*²

Współistnienie budżetów obywatelskich i funduszy sołeckich jako form partycypacji publicznej

Abstrakt

Jednym z obszarów kształtowania polityk lokalnych, nabierających znaczenia w ostatnich czasach, jest możliwość włączenia mieszkańców w proces rządzenia dzięki mechanizmom partycypacji publicznej. Równoczesne wykorzystanie budżetów obywatelskich oraz funduszy sołeckich w niektórych gminach wiejskich rodzi pytanie o przyjęte rozwiązania w zakresie budżetów obywatelskich jako form partycypacji elastyczniejszych od sformalizowanych funduszy sołeckich. Dzięki analizie porównawczej regulaminów budżetów obywatelskich gmin wiejskich, które w latach 2020–2023 wykorzystywały obie formy partycypacji publicznej mieszkańców, zidentyfikowano dwa „bazowe” podejścia do tworzenia budżetów obywatelskich, możliwe do wykorzystania w gminach wiejskich (w zależności od celów, które władze lokalne zamierzają osiągnąć). Pierwszym z nich jest podejście zachowawcze naśladujące w dużej mierze rozwiązania funduszu sołeckiego, a przeznaczone także w praktyce sołectwom (z uwzględnieniem przepisów dotyczących budżetów obywatelskich). Drugim z nich jest podejście aktywne, w praktyce komplementarne z funduszem

¹ Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, e-mail: jaroslaw.olejniczak@ue.wroc.pl, <https://orcid.org/0000-0003-2028-8446>

² Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, e-mail: dorota.bednarska-olejniczak@ue.wroc.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4472-0099>

sołeckim. Jest ono w części bądź całości skierowane na rozwiązywanie problemów dotyczących istotnych części bądź całego obszaru gminy. Dzięki niemu mieszkańcy mogą zgłaszać potrzeby istotne z punktu widzenia wielu sołectw, których realizacja w ramach funduszu sołectkiego byłaby trudna bądź niemożliwa. Wyniki badań mogą stanowić wskazówkę dla rad gmin wiejskich rozważających przesłanki wdrożenia budżetu obywatelskiego równoległe z funduszem sołeckim.

Słowa kluczowe: partycypacja publiczna, fundusz sołecki, budżet obywatelski, polityka lokalna

Kody klasyfikacji JEL: D72, H41, H70, R38

Co-Existence of Civic Budgets and Village Council Funds as Forms of Public Participation

Abstract

One area of local policy-making that has been gaining importance in recent times is the possibility of involving residents in the governance process through public participation mechanisms. The simultaneous use of civic (participatory) budgets and village funds in some Polish rural municipalities raises the question of the solutions adopted for civic budgets as more flexible than formalised village funds. Based on a comparative analysis of civic budget bylaws of rural municipalities that used both forms of public participation of residents between 2020 and 2023, two basic forms of civic budgeting possible in rural municipalities were identified, depending on the objectives that local authorities intend to achieve. The first of these is a conservative model, largely mimicking the solutions of the village fund, and in practice also dedicated to villages (taking into account the civic budget regulations). The latter is an active model, in practice complementary to the village fund, partly or entirely addressing problems affecting important parts of the municipality or its entire area. Using this model, residents may report needs that are relevant to many villages and which would be difficult or impossible to implement with the use the village fund. The results of the research may provide guidance for village councils considering the rationale for implementing a civic budget alongside the fund.

Keywords: public participation, village fund, participatory budget, local government policy

JEL Classification Codes: D72, H41, H70, R38

Wprowadzenie

Zarówno w literaturze naukowej, jak i w praktyce od wielu lat postuluje się zwiększenie udziału mieszkańców w procesach współdecydowania o sprawach społeczności lokalnych (Abelson et al., 2003; OECD, 2022). Włączenie takie jest jedną z form partycypacji publicznej – wertykalnej, oznaczającej zachodzenie interakcji między obywatelami a władzami (Kaźmierczak, 2011). Stanowi ono coraz istotniejszy element lokalnych polityk publicznych (Szulc-Wałęcka, 2022).

Stopień oraz kierunek wspomnianych interakcji zależy od faktycznej skłonności rządzących do uwzględniania sugestii i wniosków obywateli, które dotyczą istotnych dla społeczności lokalnych kwestii. Do najczęstszych wskazywanych klasyfikacji poziomów włączenia obywateli w procesy decyzyjne zalicza się m.in. drabinię partycypacji Arnstein oraz IAP2's Public Participation Spectrum (Hussay, 2020). W przypadku większości z nich przykładem rozwiązania oddającego znaczną część kompetencji decyzyjnych w ręce obywateli jest szeroko pojmowany proces budżetowania partycypacyjnego (BP).

Duże zróżnicowanie procesów BP spowodowało, iż nie wykształciła się jedna definicja tego procesu. Jedną z częściej przytaczanych jest ta zaproponowana przez zespół Sintomer, Herzberg i Röcke (2008), wskazująca, iż BP jest procesem pozwalającym wyborcom uczestniczyć w podejmowaniu decyzji dotyczących wydatkowania środków publicznych.

Proces ten powinien spełniać kilka (ogólnych) warunków, do których zazwyczaj zalicza się (Sintomer et al., 2012): związek diskutowanego problemu (projektu) z alokacją publicznych środków finansowych; obejmowanie przez proces istotnej części lub całości jednostki terytorialnej o pewnej autonomii decyzyjnej; powtarzalność w długim okresie; możliwość aktywnej dyskusji i wyrażania poglądów przez mieszkańców oraz rozliczalność.

W Polsce za takie procesy uznaje się budżety obywatelskie (BO) oraz fundusze sołeckie (FS). Problematyka funkcjonowania BO oraz FS jako form partycypacji publicznej jest przedmiotem analiz wielu dyscyplin naukowych. Można tu wskazać między innymi na nauki o zarządzaniu i jakości, finansach i ekonomii, socjologii, polityce i administracji oraz prawie (Olszewska et al., 2021; Szulc-Wałęcka, 2024). Każda z dyscyplin podejmuje ich problematykę w innym ujęciu. W przypadku nauk o zarządzaniu i jakości istotnym nurtem badań jest wpisywanie się BO i FS w koncepcję współzrządzenia, współzarządzania oraz koprodukcji usług publicznych (Noworól, 2020; Ziętek, 2022). Należy zauważyć, iż FS postrzegany jest często jako pełniejsza forma współzrządzenia i koprodukcji ze względu na zde-

cydowanie szerszą możliwość współuczestniczenia mieszkańców w całym procesie (Olejniczak i Bednarska-Olejniczak, 2019). Z kolei w przypadku finansów i ekonomii podejmowana problematyka dotyczy między innymi alokacji i redystrybucji środków publicznych, poprawy efektywności wydatków publicznych, realizacji celów zrównoważonego rozwoju (Głód-van de Sanden, 2017; Gońda, 2017; Poniatowicz, 2014; Popławski, 2018). W tym podejściu widoczne są różnice między BO a FS wynikające między innymi z refinansowania części wydatków FS z budżetu państwa (redystrybucja środków) lub z dowolności finansowanych zadań (w ramach FS warunkiem jest m.in. poprawa jakości życia mieszkańców). W naukach socjologicznych oraz politologicznych kwestiami podejmowanymi w dyskusji naukowej są m.in. aktywizacja mieszkańców do współdziałania (także w podejmowaniu decyzji politycznych), wzmacnianie więzi lokalnych czy też partycypacja publiczna mieszkańców (Sroka et al., 2022). Widoczne są tu różnice między FS a BO wynikające z przeznaczenia tych mechanizmów w przypadku FS dla małych społeczności, a dla dużych (liczniejszych) w przypadku BO. Powoduje to, iż w połączeniu z odmiennym znaczeniem fazy deliberacji w ramach FS i BO, siła i rola powstających więzi, a także poczucie realnego wpływu na decyzje władz jednostek samorządu terytorialnego, są dla obu mechanizmów różne. W przypadku nauk o prawie i administracji rozważania często dotyczą teoretyczno-prawnych aspektów funkcjonowania tych mechanizmów oraz znaczenia tych mechanizmów dla realizacji zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego (Mituś, 2022). Wskazywana jest tu często znacznie większa formalizacja procesów FS w stosunku do BO, czy też obligatoryjność BO w miastach na prawach powiatu w przeciwieństwie do FS. Należy podkreślić, że publikacje poświęcone tym formom partycypacji publicznej mają często charakter interdyscyplinarny.

Formy budżetu partycypacyjnego w Polsce

Proces zwiększania znaczenia partycypacji publicznej w Polsce trwa od momentu przywrócenia w 1990 r. jednostek samorządu terytorialnego jako wspólnot lokalnych. Na skutek reaktywacji samorządów gminnych obywatele zaczęli zyskiwać możliwość oddziaływania na sprawy lokalne. Jednak do pierwszej dekady XXI w. oddziaływanie to (poza głosowaniem w wyborach) ograniczało się do stosunkowo rzadko realizowanych konsultacji społecznych i referendum lokalnych. Istotne zwiększenie partycypacji publicznej w przypadku Polski spowodowane było m.in. włączeniem do regulacji ustawowych takich form partycypacji publicznej jak fundusz sołecki

(2009) oraz budżet obywatelski (2018) (Olejniczak i Bednarska-Olejniczak, 2018). Wskazane daty wyznaczają kluczową zmianę w zakresie stosowania tych narzędzi – obligatoryjność realizacji wybranych projektów.

Fundusz sołecki jako budżet partycypacyjny

Pierwszym ze wspomnianych rozwiązań jest fundusz sołecki. Obecny jego kształt został uregulowany w ustawie z dnia 21 lutego 2014 r. o funduszu sołeckim (Ustawa o funduszu sołeckim, 2014). Umożliwia on mieszkańcom jednostek pomocniczych gmin położonych na terenach wiejskich (sołectw) współdecydowanie o sposobie wydatkowania pewnej części środków publicznych w gminie. Środki FS przeznaczone mogą być na realizację przedsięwzięć, które zostały wskazane we wniosku sołectwa, a które są zadaniami własnymi gminy, służą poprawie warunków życia mieszkańców i są zgodne ze strategią rozwoju gminy. Każde sołectwo ma do dyspozycji określoną pulę środków (o wartości wynikającej z regulacji ustawowych), którą może przeznaczyć na określone działania na swoim terenie. O kierunku wydatkowania środków decydują mieszkańcy w trakcie zebrania wiejskiego. Proces wyodrębniania i realizacji FS składa się z kilku etapów. Zaliczyć można do nich: uchwałę rady gminy o wyodrębnieniu FS, wyliczenie środków przypadających na poszczególne sołectwa, przygotowanie i przeprowadzenie zebrania wiejskiego (w tym dyskusja nad potrzebami społeczności i stworzenie/wyбір projektów), przedłożenie wniosku z projektami przez sołtysa do organu wykonawczego gminy, akceptację wniosku i wprowadzenie kwot do planu budżetu gminy na rok następny, realizację projektów, rozliczenie dofinansowania z budżetu państwa w roku następującym po roku realizacji projektów (Wójcik, 2014; Ptak, 2015; Głod-van de Sanden, 2017; Szesciło i Wilk, 2018).

Obecnie obowiązujące przepisy prawa przewidują możliwość wystąpienia przez sołectwo o zmianę przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w ramach funduszu sołeckiego w trakcie roku budżetowego. Mimo powyższego, wydaje się, iż cechą charakterystyczną funduszu sołeckiego jest jego mocne sformalizowanie wynikające z ram ustawowych (Bednarska-Olejniczak, Olejniczak, 2025).

W literaturze (Kołodziejczyk, 2016; Olejniczak i Bednarska-Olejniczak, 2024; Pięta, 2020; Pułka, 2016) fundusz sołecki często określany jest jako forma budżetu partycypacyjnego realizowanego w małych społecznościach na obszarach wiejskich, ponieważ posiada on wszystkie, wskazane wcześniej, cechy PB.

Budżet obywatelski, czyli polski budżet partycypacyjny

W przeciwieństwie do funduszy sołeckich polski budżet partycypacyjny, określany w ustawie z 2018 r. budżetem obywatelskim, nie ma tak silnie sformalizowanego charakteru. Ustawodawca, wprowadzając przepisy regulujące tworzenie i funkcjonowanie budżetu obywatelskiego (Ustawa o samorządzie gminnym, 1990), określił jedynie ogólne ramy jego funkcjonowania, pozostawiając radzie gminy możliwość doprecyzowania procesu (Mituś, 2022), czym zapewnił jego większą elastyczność w stosunku do FS.

W ramach BO mieszkańcy w bezpośrednim głosowaniu decydują corocznie o części wydatków budżetu gminy. Zadania wybrane przez mieszkańców w ramach BO powinny zostać uwzględnione w uchwale budżetowej danej jednostki samorządu terytorialnego bez istotnej ingerencji w ich strukturę i zakres. Niezbędne elementy konstrukcji regulaminu BO, które musi zawierać uchwała rady gminy, to: określenie wymogów formalnych dla zgłaszanych projektów (o ile to możliwe z uwzględnieniem uniwersalnego projektowania, czyli projektowania produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania); formalna konieczność sporządzania list poparcia zgłaszanych projektów na skutek wymogu określenia minimalnej liczby podpisów poparcia dla projektu (nie więcej niż 0,1% mieszkańców terenu objętego pulą budżetu obywatelskiego); określenie wybranych przez gminę zasad oceny zgłoszonych projektów co do zgodności z prawem, wykonalności technicznej, spełniania przez nie wymogów formalnych oraz trybu odwołania od decyzji o niedopuszczeniu projektu do głosowania; określenie zasad przeprowadzania głosowania, ustalania wyników i podawania ich do publicznej wiadomości. Zasady te powinny zapewnić równość i bezpośredniość głosowania. Jak można zauważyć, ustawodawca ograniczył możliwość wyboru projektów jedynie do głosowania, które powinno mieć charakter powszechny i umożliwiać udział wszystkich członków danej wspólnoty samorządowej. Rozwiązanie to jest często krytykowane jako sprowadzające proces budżetu partycypacyjnego do „plebiscytu” w sytuacji, gdy na wcześniejszych etapach nie uwzględniono wykorzystania narzędzi deliberacyjnych (Pistelok i Martela, 2019: 146; Sześciło, 2015). Ustawodawca umożliwił stosowanie podziału środków w ramach budżetu obywatelskiego na pule obejmujące całość gminy i jej części lub kategorie kwotowe projektów dotyczące całości obszaru gminy lub jej części. Jest to z jednej strony bezpośrednie nawiązanie do podstawowych zasad tworzenia budżetów partycypacyjnych, z drugiej zaś strony logiczna konsekwencja zróżnicowania terytorialnego dużych gmin oraz złożoności problemów występujących na ich terenie.

W praktyce nadal występują różnice w konstrukcji budżetów obywatelskich między gminami, jednak widoczne są wspólne cechy odróżniające to rozwiązanie od funduszy sołeckich (tabela 1).

Tabela 1. Ogólne ramy funduszy sołeckich oraz budżetów obywatelskich

Cecha	Fundusz sołecki	Budżet obywatelski
Czas pełnego procesu	3 lata	1 rok lub 2 lata
Warunek konieczny	wydzielenie sołectw	–
Wprowadzenie	fakultatywne	fakultatywne/obligatoryjne
Ramy czasowe realizacji procesu	ściśle określone ustawą	elastyczne
Zasięg	sołectwa	określony przez Radę Gminy
Skala	określona ustawowo (z możliwymi przekroczeniami)	określona przez Radę Gminy lub ustawowe minimum „0,5% wydatków”
Cel	zadania gminy poprawiające jakość życia mieszkańców	zadania własne gminy (wskazane przez Radę Gminy)
Uczestnicy	pełnoletni mieszkańcy gminy	mieszkańcy gminy
Twórcy projektów	sołtys, rada sołecka, grupa co najmniej 15 mieszkańców	mieszkańcy
Wnioskodawca	sołtys	mieszkaniec
Pula środków przeznaczona	na poszczególne sołectwa	kwoty ustalane przez Radę Gminy w ramach procedury obejmującej całą gminę, jej części lub dedykowane konkretnym potrzebom
Istnienie fazy deliberacji	tak, w ramach zebrania wiejskiego	fakultatywne
Sposób wyboru projektów	decyzja zebrania wiejskiego	głosowanie
Możliwość refundacji środków wydatkowanych przez gminę	tak, częściowa	nie
Możliwość korekty zatwierdzonych projektów przez społeczność	tak, na wniosek sołectwa (w określonym przedziale czasowym)	brak lub bardzo ograniczona
Uczestnictwo mieszkańców w realizacji projektów	fakultatywne	fakultatywne
Wzmacnianie więzi lokalnych	silne (podstawowy proces to deliberacja)	słabe (ograniczone procesy deliberacji)

Źródło: opracowanie własne.

Przesłanki podjęcia badań, cel pracy

Równoległe funkcjonowanie dwóch omówionych form partycypacji publicznej zazwyczaj uzasadniane jest specyfiką jednostek samorządu terytorialnego, z którymi są one intuicyjnie i częściowo prawnie związane. Fundusz sołecki, jak wspomniano, dotyczy obszarów wiejskich i zdecydowanie mniej licznych społeczności sołectw, natomiast budżety obywatelskie kojarzone są z obszarami „miejskimi”. Współlistnienie

FS i BO na terenie gmin wiejskich skłania do zastanowienia nad przyjętymi przez te gminy rozwiązaniami w ramach budżetów obywatelskich. Dotychczasowe badania nad funduszami sołeckimi oraz budżetami obywatelskimi koncentrowały się na analizie prawnej tych rozwiązań (Jankowska, 2023; Wójcik, 2014), analizie porównawczej oraz analizie skali i kierunków wykorzystania środków (Jaśkowiec, 2023; Martela et al., 2023; Olejniczak i Bednarska-Olejniczak, 2018) oraz analizie studiów przypadku (Popławski, 2018). Brak jest jednak jakichkolwiek analiz poświęconych równoległemu wykorzystaniu przez gminy obu narzędzi, co stanowi lukę badawczą.

Głównym celem tego artykułu jest zatem określenie/zidentyfikowanie głównych podejść do tworzenia budżetów obywatelskich wykorzystywanych w gminach wiejskich, w których równoległe, długookresowo, funkcjonuje równocześnie fundusz sołecki. Kwestia długookresowego wykorzystania wynika z powtarzalności procesu jako istotnej cechy budżetu partycypacyjnego. Tak postawiony cel pracy wiąże się z postawieniem następujących pytań badawczych:

PB1: W jakim stopniu gminy wykorzystują długookresowo budżety obywatelskie i fundusze sołeckie?

PB2: Czy w takich gminach budżety obywatelskie różnią się konstrukcją i w jakim zakresie?

PB3: Jaka jest specyfika zadań możliwych do realizacji w ramach budżetów obywatelskich w tych gminach?

PB4: Jakie były przesłanki wprowadzenia budżetów obywatelskich w tych gminach?

Określenie podejść do tworzenia BO możliwych do wykorzystania przez gminy wiejskie, wraz ze wskazaniem przesłanek ich stosowania, może przyczynić się do zwiększenia zainteresowania wprowadzeniem takich rozwiązań w kolejnych gminach wiejskich.

Metoda i procedura badawcza

W pracy wykorzystano głównie analizę dokumentów źródłowych wytworzonych w jednostkach samorządu terytorialnego (uchwał, regulaminów, zarządzeń, informacji opublikowanych na stronach internetowych gmin), która umożliwiła zastosowanie metody porównań poziomych dotyczących podobieństw oraz różnic w zakresie przyjętych przez poszczególne gminy rozwiązań w zakresie BO (w kontekście jednolitego dla wszystkich gmin FS).

Analizą objęto wszystkie gminy wiejskie w Polsce. Ze względu na dostępność danych w Banku Danych Lokalnych GUS (BDL) o funkcjonowaniu budżetów obywatelskich oraz funduszy sołeckich dla wszystkich gmin w Polsce, przedział cza-

sowy badań obejmował lata 2020–2023. Po przeprowadzeniu przeglądu literatury dokonano analizy danych dotyczących wykorzystania BO i FS w gminach wiejskich w badanym okresie celem identyfikacji gmin długookresowo (co najmniej w całym okresie badania) stosujących BO i FS (PB1). Umożliwiło to wyodrębnienie siedmiu gmin wiejskich do dalszego badania. Następnie przeprowadzona została analiza porównawcza uchwał BO, uzasadnień o uruchomieniu BO, treści stron internetowych (BO Chojnów, 2023; BO Gościeradów, 2023; BO Leszno, 2023; BO Małkinia Górna, 2023; BO Męcinka, 2023; BO Pszczółki, 2023; BO Wielka Nieszawka, 2023) w poszukiwaniu cech wspólnych/różnicujących BO w wybranych gminach (cechy charakterystyczne typu: zakres przedmiotowy, podział na pule, skala, metoda składania projektów, głosowania) (PB2, PB4). Przeprowadzono również analizę możliwych do zgłoszenia projektów w kontekście projektów w ramach FS oraz skali wydatków w ramach BO (PB3). Efektem przeprowadzonych analiz było wskazanie dwóch bazowych podejść do tworzenia BO, mogących potencjalnie funkcjonować w gminach wiejskich równoległe z FS.

Wyniki badań

Wstępna analiza danych zawartych w BDL wskazała, iż wśród gmin wiejskich w badanym okresie między 900 a 1000 gmin z ponad 1400 wprowadziło fundusze sołeckie (tabela 2).

Tabela 2. Fundusze sołeckie oraz budżety obywatelskie w gminach wiejskich

	2020	2021	2022	2023
Gminy wiejskie z FS	1018	961	943	929
Gminy wiejskie z BO	19	22	23	20
Gminy wiejskie z BO i FS	10	14	14	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Jednocześnie około 20 gmin wiejskich realizowało procesy budżetów obywatelskich. Jedynie 10 do 14 gmin wiejskich wykorzystywała równoległe oba narzędzia. Oznacza to, iż w przypadku gmin wiejskich BO nie stanowi obecnie istotnego z punktu widzenia władz gminy narzędzia partycypacji publicznej. Tym niemniej można wyodrębnić siedem gmin, które co najmniej w przedziale czasowym badania (a w praktyce także w latach wcześniejszych) realizowały oba procesy (tabela 3).

Należy zauważyć, że większość z tych gmin (poza IV) leży relatywnie blisko dużych ośrodków miejskich (miast na prawach powiatu), co może mieć wpływ na presję

społeczną w zakresie wykorzystania narzędzia istniejącego w sąsiednich miastach (obligatoryjnego dla tych miast).

Przeprowadzona analiza uzasadnień wprowadzenia procesu budżetu obywatelskiego w powyższych gminach nie pozwala na jednoznaczne określenie przyczyn wykorzystania tego instrumentu. W uzasadnieniach dominują odwołania do: celu, jakim jest zaangażowanie mieszkańców w proces zarządzania gminą; łączenia elementów demokracji bezpośredniej i przedstawicielskiej; umożliwienia mieszkańcom zgłaszania i promowania pomysłów i inicjatyw skierowanych do całej społeczności lokalnej oraz do aktywizacji mieszkańców całej gminy.

Tabela 3. Gminy spełniające kryteria badania

Numer gminy	Kod gminy	Województwo	Powiat	Nazwa
I	0205032	dolnośląskie	jaworski	Męcinka
II	0209022	dolnośląskie	legnicki	Chojnów
III	0415082	kujawsko-pomorskie	toruński	Wielka Nieszawka
IV	0607042	lubelskie	kraśnicki	Gościeradów
V	1416052	mazowieckie	ostrowski	Małkinia Górna
VI	1432042	mazowieckie	warszawski zachodni	Leszno
VII	2204062	pomorskie	gdański	Pszczółki

Uwagi: W dalszej części wykorzystana zostanie numeracja gmin z powyższej tabeli.

Źródło: opracowanie własne.

Podział kompetencji między organy gminy

Przeprowadzona analiza regulaminów siedmiu wyłonionych w badaniu gmin wiejskich wskazuje na istnienie odmiennych podejść do funkcjonowania BO na terenie tych gmin. Pierwsze różnice dostrzec można w sposobie wprowadzenia regulacji prawnych procesu BO. Zgodnie z ustawą rada gminy ma możliwość podjęcia uchwały o wdrożeniu tej szczególnej formy konsultacji z mieszkańcami. Jednakże w przypadku jednej z gmin (I) wykorzystano ogólne uprawnienia wójta dotyczące realizacji zadań. Oznacza to, iż tak realizowany proces konsultacji nie ma charakteru wiążącego.

Kolejną kwestią jest zróżnicowanie struktury i kompetencji poszczególnych podmiotów uczestniczących ze strony gmin w procesie BO. Niewątpliwie najważniejszą rolę w każdej z gmin przy tworzeniu BO pełni rada gminy (z wyjątkiem I) – odpowiedzialna za uchwalenie przepisów regulujących funkcjonowanie BO, co wynika bezpośrednio z regulacji ustawowych. Jednak, jak wspomniano wcześniej, ustawodawca pozostawił gminom istotną swobodę w kształtowaniu formuły BO, w tym podziału

kompetencji. Na podstawie przeprowadzonych analiz można wskazać trzy rozwiązania w zakresie podziału kompetencji: po pierwsze – przypisanie wójtowi wszystkich zadań w zakresie realizacji procesu BO w gminie (I, V). Po drugie – rozwinięcie pierwszego podejścia, w którym w procesie występuje także komisja odwoławcza powoływana przez radę gminy, a pozostałe zadania są przypisane wójtowi (III, IV). Po trzecie – rozwiązanie, w którym wójt powołuje komisję/zespół ds. BO i przekazuje mu większość zadań w zakresie realizacji procesu, pozostawiając sobie możliwość nadzoru, rozpatrywania odwołań, czy też ustalania harmonogramu prac (II, VI, VIII).

Formuła budżetu obywatelskiego na tle funduszu sołeckiego

Jedną z istotniejszych kwestii stanowiących przesłanki podjęcia tego tematu było pytanie o zbieżność zastosowanych rozwiązań w ramach BO z istniejącymi w badanych gminach FS. Analiza przyjętych rozwiązań (tabela 4) wskazuje na częściowe odejście gmin od podejścia charakterystycznego dla funduszy sołeckich. Jedynie w przypadku Męcinki oraz Chojnowa można mówić o wysokim podobieństwie przyjętego rozwiązania podziału środków na terenie gminy do FS. Odrębnym rozwiązaniem jest BO w gminie Gościeradów, gdzie wprost w regulaminie wskazane jest, iż BO przewidziany jest dla dwóch osiedli niemających statusu sołectw, a proces wydzielenia środków jest analogiczny do FS. W pozostałych gminach zazwyczaj wyodrębniona została pula ogólnogminna (III, V, VI) oraz/lub wprowadzono pule lokalne – zarówno odwzorowujące układ sołectw (III), jak i agregujące je (VII).

Tabela 4. Zakres terytorialny projektów (pul środków)

Gmina	Pula ogólnogminna	Pula lokalna
Męcinka	nie	zgodna z FS
Chojnow	nie	tak, podział na miejscowości w gminie (zróżnicowane kwoty decyzją wójta)
Wielka Nieszawka	50% całości środków	podział puli lokalnej na poszczególne wsie: 1) 50% puli lokalnej zostanie podzielone w równych częściach pomiędzy wszystkie wsie 2) 50% puli lokalnej zostanie podzielone pomiędzy miejscowości proporcjonalnie do liczby ich mieszkańców
Gościeradów	nie	podział środków dla osiedli na zasadach podziału środków dla sołectw w przypadku funduszu sołeckiego
Małkinia Górna	tak	nie
Leszno	tak	nie
Pszczółki	nie	1) na terenie sołectwa Pszczółki przewiduje się realizację przedsięwzięć o łącznej wartości do 35 000,00 zł 2) na terenie pozostałych sołectw przewiduje się realizację przedsięwzięć o łącznej wartości do 35 000,00 zł

Źródło: opracowanie własne.

Istotnym jest także wskazanie na rozbieżności w skali zarezerwowanych środków na procesy budżetu obywatelskiego w relacji do wielkości funduszy sołectkich funkcjonujących w poszczególnych gminach (tabela 5). Ze względu na fakt, iż regulacje w zakresie FS są jednakowe dla wszystkich gmin (choć wielkość FS może przekraczać ustawowo zdefiniowane minimum), interesujące jest, w jakim stopniu środki z BO uzupełniają FS. Dane z lat 2020–2023 wskazują, iż w gminach, gdzie BO stanowił terytorialnie powielenie FS, środki te zazwyczaj oscylowały w granicach 50% FS. Natomiast w gminach, gdzie BO zawierał pulę środków o charakterze ogólnogminnym lub agregował sołectwa, oscylował między 10% a 20% łącznych środków przeznaczonych na FS w danej gminie. Rok 2020 jest tu wyjątkiem ze względu na pandemię i rezygnację przez część gmin z realizacji wydatków w ramach FS. Oczywiście w przypadku Gościeradowa wyznaczenie puli środków na BO wynikało z zastosowania jedynie dla dwóch osiedli mechanizmu analogicznego do wyznaczania puli środków w ramach FS dla sołectw.

Tabela 5. Relacja środków przeznaczonych na BO do środków zaangażowanych w FS (%)

Gmina	2020	2021	2022	2023
Męcinka	983	54	58	44
Chojnów	53	50	44	55
Wielka Nieszawka	100	90	40	42
Gościeradów*	9	9	9	13
Malkinia Górna	16	14	13	13
Leszno	13	11	11	9
Pszczółki	75	20	17	22

Źródło: opracowanie własne.

Rodzi się zatem pytanie o zadania, jakie w ramach BO mogły być proponowane przez mieszkańców – bowiem ich charakter warunkowany był przez ograniczenia wprowadzone regulaminami. Wbrew zróżnicowanej konstrukcji analizowanych BO, zakres zadań możliwych do realizacji w większości gmin ograniczony był katalogiem zadań własnych gminy. Do wskazywanych ograniczeń należy zaliczyć zadania współfinansowane przez podmioty zewnętrzne, dla których podmioty te nie zadeklarowały chęci współpracy i finansowania, zadania o charakterze wieloletnim (realizacja danego etapu w danym roku), a także zadania sprzeczne z kierunkami rozwoju, strategiami lub planami inwestycyjnymi gminy. Jedynie gmina Chojnów wykluczyła konkretny rodzaj zadań z możliwych do realizacji – remonty dróg. Wszystkie gminy dopuszczały zatem, analogicznie do FS, realizację zarówno projektów „twardych”, jak i „miękkich”.

Porównując możliwości uczestniczenia w procesie przygotowywania projektów oraz w podejmowaniu decyzji w ramach BO i FS, należy zauważyć, że w przypadku tego ostatniego w myśl statutów poszczególnych sołectw uczestniczyć mogą zazwyczaj jedynie stali mieszkańcy sołectwa, mający czynne prawo wyborcze w wyborach do organów gminy (osoby pełnoletnie). W przypadku BO ustawodawca nie przewidział ograniczeń wiekowych, co skutkuje także różnymi interpretacjami „ograniczenia wiekowego” w poszczególnych regulaminach. Dwie gminy zastosowały limit wieku (pełnoletni, posiadający czynne prawo wyborcze), jedna obniżyła granicę wiekową do 16. roku życia, a pozostałe zastosowały jedynie kryterium miejsca zamieszkania. Podobne regulacje dotyczą wnioskodawców.

Mając na uwadze, że w procesie decyzyjnym FS wykorzystuje się instytucję zebrania sołeckiego jako forum mieszkańców danej miejscowości podejmującego po dyskusji decyzję o akceptacji propozycji projektów zgłoszonych pod obrady, istotnym jest także zidentyfikowanie sposobu wyboru projektów przez mieszkańców w ramach BO. Analiza zapisów regulaminów wskazuje, iż przyjęte rozwiązania (poza gminą Męcinka) nie zawierają procesu analogicznego do zebrania wiejskiego (dyskusji nad projektami). W większości gmin przyjęto system umożliwiający głosowanie (w tym zdalne) na określoną liczbę projektów, zazwyczaj związanych z miejscem zamieszkania głosującego (II, III, IV, V, VII). Do realizacji wybierane są w takich przypadkach projekty o największej liczbie głosów aż do wyczerpania środków. Większość gmin dopuszcza wybór projektu kolejnego na liście w sytuacji przekroczenia przez wyżej notowany projekt kwoty budżetu pozostałej do wykorzystania.

Ciekawym rozwiązaniem jest zaproponowany w gminie Wielka Nieszawka system wtórnego podziału niewykorzystanych środków. Pozostałe w ramach pul lokalnych środki zwiększają pulę ogólną. Jeżeli po rozdzieleniu środków z tej zwiększonej puli pozostaną niewykorzystane środki, rozdzielane są ponownie do pul lokalnych, w których pozostały projekty do sfinansowania. Oznacza to, iż docelowo gmina chce umożliwić jak największe wykorzystanie środków zaplanowanych na proces BO.

Wnioski

Mimo iż problematyka funkcjonowania budżetów obywatelskich oraz funduszy sołeckich jest przedmiotem licznych opracowań naukowych, do tej pory nie podjęto badań nad równoległym wykorzystaniem obu rozwiązań w polskich gminach. Tak więc prezentowane badania są, zgodnie z wiedzą autorów, pierwszymi podejmującymi powyższą tematykę. Istotnym jest tu wskazanie, iż polski ustawodawca w 2025 r. dostrzegł ograniczenia wynikające z występowania w części gmin innych jednostek pomocniczych niż sołectwa (np. osiedli) i umożliwił od 2026 r. tworzenie

analogicznych dla FS rozwiązań dla tych jednostek, tym samym wypełniając jedną z dostrzeżonych w opisanym badaniu luk będących podstawą utworzenia BO w gminie Gościeradów (dla dwóch osiedli niemających statusu sołectwa).

Analiza danych zawartych w BDL GUS dotyczących wykorzystania BO i FS w latach 2020–2023 wskazała, iż wśród gmin wiejskich w badanym okresie liczba gmin wykorzystujących oba narzędzia wahała się od 10 do 14. Przy założeniu kryterium długookresowego wykorzystania obu narzędzi jedynie siedem gmin wiejskich spełniało założone kryteria. Oznacza to, iż w przypadku gmin wiejskich BO nie stanowi obecnie istotnego z punktu widzenia władz gminy narzędzia partycypacji publicznej (PB1).

Analiza zebranych danych wskazuje na zróżnicowane podejście gmin do funkcjonowania budżetów obywatelskich (PB2). Z jednej strony widoczne jest silne nawiązanie do konstrukcji funduszu sołeckiego, w którym następuje powielenie terytorialnego układu oraz podziału środków, a sam budżet stanowi swoistą dodatkową pulę funduszu sołeckiego. Różnice, które występują, dotyczą głównie sposobu wyboru projektów (głosowanie wynikające z regulacji ustawowych), niższej skali środków oraz formalnego braku deliberacji. Z drugiej strony widoczne jest wykorzystanie budżetów obywatelskich jako narzędzi umożliwiających, w przeciwieństwie do FS, realizację zadań o charakterze ogólnogminnym lub dotyczących znacznych części gminy (PB3). W tym przypadku budżety obywatelskie stanowią element komplementarny do funduszy sołeckich. Jednocześnie widoczne jest dążenie do zwiększenia zakresu możliwych do realizacji zadań – bowiem w tym przypadku nie występują w regulaminach ograniczenia związane z wymogami pozytywnego oddziaływania na warunki życia mieszkańców oraz wpisywania się w strategię rozwoju gminy, a jedynie pozostaje wymóg wpisywania się w katalog zadań własnych gmin. Oznacza to, że możliwa jest realizacja zwłaszcza tych zadań, które nie wpisują się bezpośrednio w strategię rozwoju gminy, a mimo to zostały wybrane przez mieszkańców. Dodatkowo łatwiejsze jest także przeforsowanie części zadań, które w ramach funduszu sołeckiego wymagałyby szczegółowego wskazania efektów przewidzianych ustawą (np. wycieczka jako spotkanie integracyjne, oświetlenie uliczne przy drodze powiatowej, doposażenie ochotniczej straży pożarnej w sprzęt audiowizualny).

Z punktu widzenia wprowadzonych rozwiązań organizacyjnych BO (PB2) gminy przyjmują jedno z dwóch bazowych podejść. Po pierwsze, następuje przekazanie wszystkich lub większości kompetencji w zakresie realizacji procesu BO wójtowi (opcjonalnie rada gminy powołuje komisję odwoławczą – modyfikacja podejścia bazowego). Po drugie, rada gminy w uchwale/regulaminie nakazuje wójtowi powołanie komisji/zespołu ds. BO i przekazanie mu większości zadań w zakresie realizacji procesu (pozostawiając wójtowi możliwość kontroli oraz nadzoru). Nie można jednak wskazać tu zależności między przyjętym rozwiązaniem organizacyj-

nym a zakresem przestrzennym BO. Wydaje się zatem, iż wprowadzenie komisji/ zespołu ds. BO jest głównie przejawem dążenia do poprawy sprawności działania procesu BO, bowiem w pierwszym podejściu realizacja procesu jest rozproszona między poszczególne komórki merytoryczne urzędu gminy, natomiast w drugim podejściu następuje wydzielenie jednostki organizacyjnej, w której koncentruje się współpraca pracowników merytorycznych poszczególnych komórek organizacyjnych urzędu gminy.

Z kolei wyniki analizy treści uchwał wprowadzających budżety obywatelskie, regulaminów oraz uzasadnień do uchwał nie wskazują bezpośrednio na przesłanki wprowadzenia budżetów obywatelskich (PB4). W treści uzasadnień pojawiają się bardzo ogólne stwierdzenia odnoszące się do zwiększenia zaangażowania mieszkańców w proces zarządzania gminą, umożliwienia mieszkańcom zgłaszania oraz promowania pomysłów i inicjatyw skierowanych do całej społeczności lokalnej oraz do aktywizacji mieszkańców całej gminy. Jednak w przypadku części gmin zasadnym wydaje się wskazanie, iż budżety obywatelskie mają pełnić funkcję komplementarną do funduszy sołeckich, przede wszystkim ze względu na inny zasięg terytorialny (projekty ogólnogminne bądź łączące duże obszary gminy – kilka sołectw), umożliwiając realizację projektów wykraczających poza możliwości funduszy sołeckich.

Odnosząc się do głównego celu artykułu, można przyjąć, iż dla gmin wiejskich chcących wdrażać budżety obywatelskie należy wskazać, na podstawie powyższej analizy, dwa bazowe podejścia do BO.

Po pierwsze – podejście (zachowawcze) naśladujące w dużej mierze fundusz sołecki. BO przeznaczony jest dalej poszczególnym sołectwom. W ograniczonym zakresie zachodzi proces integracji mieszkańców na poziomie gminy, a wybierane projekty służą mieszkańcom poszczególnych sołectw.

Po drugie – podejście (aktywne) wykraczające poza granice sołectw. BO umożliwia w większym stopniu integrację społeczności lokalnych na większym obszarze gminy. Podejście to może być w szczególności wykorzystywane w przypadku chęci realizacji projektów na poziomie gminnym, które mogą służyć całej wspólnocie samorządowej.

Podsumowanie

Badaniem objęto wszystkie gminy wiejskie w Polsce. Analiza danych z lat 2020–2023 wskazała, że tylko siedem gmin spełniało kryterium długookresowego wykorzystania obu narzędzi. W tych gminach przeprowadzono analizę porównawczą

uchwał BO, uzasadnień i treści stron internetowych. Wyniki wskazują na zróżnicowane podejście gmin do funkcjonowania BO, z dwoma bazowymi podejściami: zachowawczym, naśladującym fundusz sołecki, i aktywnym, wykraczającym poza granice sołectw. Wyniki badań wskazują, że budżety obywatelskie mogą pełnić funkcję komplementarną do funduszy sołeckich, umożliwiając realizację projektów o charakterze ogólnogminnym lub dotyczących znacznych części gminy. Wnioski z prezentowanych badań mogą przyczynić się do zwiększenia zainteresowania wprowadzeniem budżetów obywatelskich w gminach wiejskich.

Oświadczenie o wkładzie poszczególnych autorów

Wszyscy wymienieni autorzy wnieśli znaczący, bezpośredni i intelektualny wkład w artykuł i zatwierdzili go do publikacji.

Oświadczenie o konflikcie interesów

Autorzy deklarują, że badanie zostało przeprowadzone przy braku jakichkolwiek powiązań komercyjnych lub finansowych, które można by zinterpretować jako potencjalny konflikt interesów.

Oświadczenie o etyce badawczej

Autorzy poświadczają, że opublikowane w tekście badania zostały przeprowadzone zgodnie z etyką badawczą afiliowanej uczelni.

Bibliografia

- Abelson, J., Forest, P.-G., Eyles, J., Smith, P., Martin, E., Gauvin, F.-P. (2003). Deliberations about Deliberative Methods: Issues in the Design and Evaluation of Public Participation Processes, *Social Science & Medicine*, 57(2): 239–251, [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(02\)00343-X](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00343-X).
- Bednarska-Olejniczak, D., Olejniczak, J. (2025). Public Participation in Turbulent Times: The Village Fund in Poland, *Lex localis – Journal of Local Self-Government*, 23(1): 20–40, [https://doi.org/10.52152/23.2.20-40\(2025\)](https://doi.org/10.52152/23.2.20-40(2025)).
- BO Chojnow (2023). <https://www.gmina-chojnow.pl/68>, budżet-obywatelski (dostęp: 20.04.2025).
- BO Gościeradów (2023). http://archiwum.goscieradow.pl/cms/27511/budzet_obywatelski (dostęp: 20.04.2025).
- BO Leszno (2023). <https://bo.gminaleszno.pl/index.php> (dostęp: 20.04.2025).

- BO Małkinia Górna (2023). <https://malkinia.budzet-obywatelski.org/index.php> (dostęp: 20.04.2025).
- BO Męcinka (2023). <https://www.bip.mecinka.pl/Search/?tekst=obywatelskiego> (dostęp: 20.04.2025).
- BO Pszczółki (2023). <https://bip.pszczolki.pl/758.html> (dostęp: 20.04.2025).
- BO Wielka Nieszawka (2023). <https://www.wielkanieszawka.pl/40>, budzet-obywatelski (dostęp: 20.04.2025).
- Głod-van de Sanden, U. (2017). Fundusz sołecki jako forma realizacji zadań gminy przez sołectwa, *Acta Iuris Stetinensis*, 17: 109–135, <https://doi.org/10.18276/ais.2017.17-09>.
- Gońda, E. (2017). Tak zwany budżet obywatelski jako instrument alokacji środków publicznych w jednostkach samorządu terytorialnego, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 485: 169–177, <https://doi.org/10.15611/pn.2017.485.13>.
- Hussay, S. (2020). *International Public Participation Models 1969–2020*, <https://www.bangthetable.com/blog/international-public-participation-models/> (dostęp: 20.04.2025).
- Jankowska, K. (2023). Instytucjonalizacja budżetu obywatelskiego na szczeblu gminnym – ocena unormowań ustawowych, *Zeszyt Prawniczy UAM*, 13: 55–66, <https://doi.org/10.14746/zpuam.2023.13.5>.
- Jaśkowiec, D. (2023). Partycypacja obywatelska w procesach decyzyjnych samorządu gminnego, *Rocznik Administracji Publicznej*, 9: 7–39, <https://doi.org/10.4467/24497800RAP.23.002.18298>.
- Kaźmierczak, T. (2011). Partycypacja publiczna: Pojęcie, ramy teoretyczne. W: *Partycypacja publiczna. O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej* (100–111), A. Olech (red.). Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Kołodziejczyk, D. (2016). Budżet partycypacyjny jako innowacyjny instrument współzarządzania lokalną strefą publiczną, *Studia KPZK*, 173: 103–113.
- Martela, B., Bubak, G., Janik, L. (2023). *Barometr budżetu obywatelskiego. Edycja 2022*. Warszawa: Instytut Rozwoju Miast i Regionów.
- Mączka, K., Jeran, A., Matczak, P., Milewicz, M., Allegretti, G. (2021). Models of Participatory Budgeting. Analysis of Participatory Budgeting Procedures in Poland, *Polish Sociological Review*, 4(216): 474–492, <https://doi.org/10.26412/psr216.03>.
- Mituś, A. (2022). Budżet obywatelski/partycypacyjny w kontekście budżetów miast wojewódzkich, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K – Politologia*, 29(2): 101–113, <https://doi.org/10.17951/k.2022.29.2.101-113>.
- Noworól, K. (2020). *Wyzwania partycypacji w zarządzaniu publicznym*. Kraków: Instytut Spraw Publicznych UJ.
- OECD. (2022). *OECD Guidelines for Citizen Participation Processes*. Paris: Publishing OECD, <https://doi.org/10.1787/f765caf6-en>.
- Olejniczak, J., Bednarska-Olejniczak, D. (2018). Participatory Budgeting in Poland in 2013–2018 – Six Years of Experiences and Directions of Changes. W: *Hope for Democracy. 30 Years of Participatory Budgeting Worldwide* (337–354). N. Dias (Ed.). Lisbon: Epopeia Records, Oficyna.

- Olejniczak, J., Bednarska-Olejniczak, D. (2019). Co-Production of Public Services In Rural Areas – The Polish Way? W: *22nd International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings* (418–425), V. Žitek, V. Klimova (Eds.). Brno: Masaryk University Press, <https://doi.org/10.5817/cz.muni.p210-9268-2019-52>.
- Olejniczak, J., Bednarska-Olejniczak, D. (2024). Public Participation in Rural Areas Supported by Regional Governments in the Context of Sustainable Rural Development: The case of Poland, *International Journal of Management and Economics*, 60(3): 186–198, <https://doi.org/10.2478/ijme-2024-0013>.
- Olszewska, K., Sidorkiewicz, K., Starańczak, K., Uziębło, P. (red.). (2021). *Partycypacja w samorządzie terytorialnym – Stan obecny i perspektywy*. Elbląg: Wydawnictwo PWSZ w Elblągu.
- Pięta, P. (2020). Budżet partycypacyjny a fundusz sołecki, *Samorząd Terytorialny*, 9: 27–36.
- Pistelok, P., Martela, B. (red.). (2019). *Raport o stanie polskich miast. Partycypacja publiczna*. Warszawa: Instytut Rozwoju Miast i Regionów.
- Poniatowicz, M. (2014). Kontrowersje wokół idei budżetu partycypacyjnego jako instrumentu finansów lokalnych, *Studia Ekonomiczne/Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, 198(1): 177–188.
- Popławski, M. (2018). *Budżet obywatelski w Polsce. Model i lokalne rozwiązania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Ptak, A. (2015). Lokalna społeczność w procesie tworzenia funduszu sołeckiego, *Studia Regionalne i Lokalne*, 16(59): 138–153, <https://doi.org/10.7366/1509499515907>.
- Pułka, P. (2016). Czy fundusz sołecki to rządowy projekt budżetu obywatelskiego? *Homo Politicus*, 11(1): 88–101, https://doi.org/10.25312/2391-5110.11/2016_89-102.
- Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A. (2008). Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges, *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1): 164–178, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2008.00777.x>.
- Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A., Allegretti, G. (2012). Transnational Models of Citizen Participation: The Case of Participatory Budgeting, *Journal of Deliberative Democracy*, 8(2): 2, <https://doi.org/10.16997/jdd.141>.
- Sroka, J., Pawlica, B., Ufel, W. (2022). *Ewolucja budżetu obywatelskiego w Polsce – W kierunku deliberacji czy plebiscytu?* Kraków: Wydawnictwo Libron.
- Szesciło, D., Wilk, B. (2018). Can Top Down Participatory Budgeting Work? The Case of Polish Community Fund, *Central European Public Administration Review*, 16(2): 2, <https://doi.org/10.17573/cepar.2018.2.09>.
- Szesciło, D. (2015). Participatory Budgeting in Poland: Quasi-Referendum Instead of Deliberation, *Croatian and Comparative Public Administration*, 15(2): 373–388.
- Szulc-Wałęcka, E. (2022). Partycypacyjne kształtowanie lokalnych polityk publicznych w opinii przedstawicieli władz samorządowych. Studium przypadku wybranych miast, *Studia Politologiczne*, 64: 146–155.
- Szulc-Wałęcka, E. (2024). Między partycypacją a współrządzeniem. Kierunki rozwoju partycypacji publicznej w Polsce, *Przegląd Sejmowy*, 5(185): 25–50. <https://doi.org/10.31268/PS.2024.253>.

Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. o funduszu sołeckim (Dz.U. 2014 poz. 301).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2024 poz. 1465, t.j.)

Wójcik, M. (2014). Fundusz sołecki w świetle nowych regulacji prawnych, *Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu*, 2(4): 103–114, <https://doi.org/10.12775/PBPS.2014.040>.

Ziętek, A. (2022). Publiczne zarządzanie partycypacyjne. O narzędziach włączania obywateli w procesy decyzyjne, *Studia Politologiczne*, 64: 43–65, <https://doi.org/10.33896/SPolit.2022.64.3>.



